

РОЛЬ І ВПЛИВ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ НА ПРАВОЗАСТОСОВЧУ ПРАКТИКУ В УКРАЇНІ

THE ROLE AND INFLUENCE OF JUDICIAL INTERPRETATION ON LAW ENFORCEMENT PRACTICE IN UKRAINE

Колб О.Г., д.ю.н., професор, заслужений юрист України,
голова робочої групи волонтерів

Громадська організація «Союз інвалідів Чорнобиля Волині»
Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Союз Чорнобиль України»

Дучимінська Л.М., начальник управління контрольно-перевірочної роботи
Головне управління Пенсійного фонду України у Волинській області

У даній науковій статті, на підставі з'ясування змісту поняття «тлумачення норм права», вивчення судової практики та наукової літератури, визначені роль і вплив судового тлумачення на правозастосовну практику, зокрема у сфері пенсійного та соціального забезпечення України.

Встановлено, що останнім часом шляхом розширеного тлумачення деяких законодавчих актів, що стосуються соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, суди безпідставно та всупереч вимогам принципу законності, який має бути пріоритетним у їх діяльності відповідно до ст. 19 Конституції України, не тільки задовольняють позови осіб, які мають статус постраждалих від зазначеної катастрофи, але й примушують органи державної виконавчої влади, Пенсійний фонд України, по суті вчиняти протиправні дії з питань перерахунку пенсій і доплат для вказаних суб'єктів звернення в суди.

Доведено, що такий підхід судової гілки влади України створює небезпечні правові прецеденти, внаслідок дії яких руйнується фінансово-бюджетна система України, а також порушується конституційний принцип рівності громадян перед законом, що є недопустимим з огляду триваючої в нашій країні війни та закріпленого в ст. 8 Конституції України принципу верховенства права, на підставі якого норми Основного закону мають найвищу юридичну силу, а тому жоден нормативно-правовий акт, включаючи й рішення судів, не можуть суперечити Конституції України.

Виходячи з цього, у вказаній науковій роботі розроблена низка обґрунтованих заходів, спрямованих на запобігання прийняття судами протиправних рішень, зокрема й з питань, пов'язаних з соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, соціальний захист, особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, органи Пенсійного фонду України, суд, позивач, відповідач, принципи права, прецедент.

In this scientific article, based on the clarification of the meaning of the concept of "interpretation of legal norms", the study of judicial practice and scientific literature, the role and influence of judicial interpretation on law enforcement practice, in particular in the field of pension and social security of Ukraine, is determined.

It has been established that recently, through an expanded interpretation of some legislative acts relating to the social protection of citizens who suffered as a result of the Chernobyl disaster, the courts unjustifiably and contrary to the requirements of the principle of legality, which should be a priority in their activities in accordance with Art. 19 of the Constitution of Ukraine, not only satisfy the claims of persons who have the status of victims of the specified disaster, but also force the bodies of the state executive power, the Pension Fund of Ukraine, to essentially commit illegal actions regarding the transfer of pensions and additional payments for the specified subjects of appeals to the courts.

It has been proven that this approach of the judicial branch of the government of Ukraine creates dangerous legal precedents, as a result of which the financial and budgetary system of Ukraine is destroyed, as well as the constitutional principle of equality of citizens before the law is violated, which is unacceptable in view of the ongoing war in our country and enshrined in Art. 8 of the Constitution of Ukraine of the principle of the rule of law, on the basis of which the norms of the Basic Law have the highest legal force, and therefore no normative legal act, including the act, including the decision of the courts, can contradict the Constitution of Ukraine.

Based on this, the indicated scientific work developed a number of reasonable measures aimed at preventing the courts from making illegal decisions, in particular, on issues related to the social protection of citizens who suffered as a result of the Chernobyl disaster.

Key words: pension provision, the social protection, persons who suffered as a result of the Chernobyl disaster, bodies of the Pension Fund of Ukraine, court, plaintiff, reply, principles of law, precedent.

Останнім часом в Україні все частіше в суди звертаються з адміністративними позовами до відповідних органів Пенсійного фонду України громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. При цьому суди, на свій розсуд та всупереч закріплених в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» правових засад їх діяльності (розд. I (ст. ст. 1-16)) [1], приймали рішення на користь позивачів, які, як видається, не в повній мірі відповідають вимогам Конституції України (ст. ст. 8, 19, 24, 129, ін.) та тим законодавчим актам, що регулюють сферу пенсійного і соціального забезпечення громадян в нашій державі, а також створюють у зв'язку з цим реальні та потенційні загрози для бюджетної і фінансової системи України [2].

Більш того, судова гілка влади досить непрофесійно та поверхнево тлумачить у своїх рішеннях й відповідні постанови з однакових питань як Верховного Суду України [3], так і прийняті акти Конституційного Суду України [4].

Зокрема, всупереч позиції, викладеній у рішенні Конституційного Суду України від 25.01.2012 № 3-рп/2012 [4], у якому затверджено порядок виконання щодо застосування ст. ст. 53 та 60 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [5] та визнано неконституційною ст. 39 даного законодавчого акту, місцеві суди дають у своїх рішеннях розширене тлумачення встановленому у пенсійному законодавстві порядку нарахування пенсій і відповідних до неї доплат [6].

І, що більш небезпечно: у випадках виявлення колізії (суперечностей між законодавчими актами, які регулюють одні суспільні відносини) [7, с. 276], між нормами Конституції України та законами, що стосуються сфери діяльності органів Пенсійного фонду України, суди на свій розсуд тлумачать ці розбіжності, створюючи таким чином неправомірні прецеденти (судові зразкові рішення-прикладі) [8, с. 534] та підстави для вчинення

незаконних дій для відповідних територіальних пенсійних органів.

У той самий час, ще у листопаді 1996 року у постанові Пленуму № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» Верховний Суд України роз'яснив, що у разі невизначеності в питанні про те, чи відповідає Конституції України застосований закон або закон, який підлягає застосуванню в конкретній справі, суд за клопотанням учасників процесу або за власною ініціативою зупиняє розгляд справи і звертається з мотивованою ухвалою до Верховного Суду України, який вправі порушувати перед Конституційним Судом України питання про відповідність Конституції, законів та інших нормативно-правових актів [9, с. 136].

Отже, в наявності складна прикладна проблема, що потребує вирішення й на доктринальному рівні.

Виходячи з цього, метою зазначеної наукової статті є з'ясування ролі і впливу судового тлумачення на правозастосовну практику діяльності органів Пенсійного фонду України з питань соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а головним завданням – розробити на підставі отриманих результатів дослідження науково обгрунтовані заходи, спрямовані на запобігання прийняття судами неправомірних рішень з означеної проблематики.

Як показало вивчення наукової літератури, у загальних рисах розробкою тематики, що стосується соціального захисту громадян, які відносяться до постраждалих від Чорнобильської катастрофи, займаються такі учені, як: Н.П. Барановська, О.В. Борисюк, К.В. Бориченко, В.В. Буряк, С.В. Венерітков, О.О. Гіряк, М.А. Дейнега, Л.М. Дучимінська, О.П. Коваль, О.Г. Колб, Л.Ю. Малюга, П.Д. Пилипенко, Н.М. Санченко, О.Г. Чутчева, М.Ш. Шумило, І.І. Яцкевич та ін.

Поряд з цим, у контексті досліджуваної в цій науковій статті проблематики, комплексних доктринальних розробок досі в Україні не проведено, що актуалізує необхідність їх активізації у сучасних умовах, а також визначає теоретичне та практичне значення даної роботи.

Як свідчить практика, в останні роки (2018–2022 р.р.) в Україні все частіше ті громадяни, які мають статус постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи звертаються з позовними заявами у суди щодо відновлення, на їх думку, порушених прав, які передбачені ст. 39 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [5], та передбачають для них відповідні доплати як особам, що проживають у зоні відчуження, даючи таким чином так зване неофіційне (побутове) тлумачення змісту (роз'яснення) положенням як зазначеного, так й інших законодавчих актів, включаючи Конституцію України, з питань пенсійного забезпечення в нашій державі [7, с. 291].

Зміст позовних вимог заявників полягає у тому, що до 2015 року (часу дії ст. 39 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи») у попередній редакції вони мали право на доплати до пенсії як особи, що працювали/проживали у відповідних зонах безумовного (обов'язкового) відселення, гарантованого відселення та посиленого радіоекологічного контролю (у виді доплат у розмірах від однієї до трьох мінімальних заробітних плат (на сьогодні – це 6 тис. 700 грн.)).

Без сумніву, що вказана категорія суб'єктів позовних вимог, відповідно до чинного законодавства України, зокрема ст. 55 Конституції України, вправі захищати свої права. Більш того, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, до яких відносяться й органи Пенсійного фонду України.

Поряд з цим, суди, розглядаючи справи такого змісту, не тільки вправі у своїх рішеннях тлумачити зміст законів

(надавати цим актам офіційного та обов'язкового характеру) [7, с. 289–291], але й зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Основного закону).

Більш того, реалізуючи свої повноваження та право на офіційне тлумачення законодавчих та інших нормативно-правових актів, суд та окремо взятий суддя має усвідомлювати правові наслідки прийнятих у зв'язку з цим судових рішень та враховувати, які функції їх правова позиція через такий вид роз'яснення змісту норм права вказані суб'єкти виконують у процесі правового регулювання тих проблем, які складають сутність позовних заяв. Зокрема, при виконанні правозабезпечувальної функції тлумачення закону суд зобов'язаний забезпечити при цьому єдність та ефективність правозастосовної практики [10, с. 488].

Таким чином, рівень і правильність судового тлумачення прямо витікає зі змісту визначених у законі повноважень і принципів діяльності суддів та судової системи у цілому. При цьому, якщо буквально розуміти зміст розділу I «Засади організації судової влади» Закону України «Про судоустрій і правовий статус суддів» (ст. ст. 1-16), глави 1 «Загальні положення статусу судді» (ст. ст. 48-50) та глави 2 «Суддя» цього ж законодавчого акту (ст. ст. 52-62), то варто констатувати, що жоден суд та окремо взятий суддя не вправі у своїх рішеннях давати оцінки відповідності Конституції України існуючих законів та інших нормативно-правових актів [1], що у сьогоденні вчиняють деякі суди (судді), зокрема з питань, які стосуються сфери пенсійного та соціального забезпечення населення нашої держави, включаючи й законодавство щодо соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Не передбачено право оцінювання судами законодавчих та інших нормативно-правових актів на предмет їх відповідності Основному Закону України й в Кодексі адміністративного судочинства (КАС) (ч. 3 ст. 2; ст. 3, ч. 4 ст. 7 та ін.) [11]. Зокрема, як з цього приводу зазначено в ч. 4 ст. 7 «Джерела права, які застосовуються судом» даного Кодексу, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

Більш того, у такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України [11].

Натомість, на практиці місцеві суди замість вчинення дій, передбачених ч. 4 ст. 7 КАС України, у своїх рішеннях фактично надали правову оцінку відповідності Конституції України пенсійного законодавства, законів з питань соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та Постанов Кабінету Міністрів України з означеної проблематики [2], тобто перебравли (присвоїли тощо) собі повноваження, які належать до виключної компетенції Конституційного Суду України (ст. 7) [12]. При цьому посилення судів у своїх рішеннях на зразкову справу Великої Палати Верховного Суду (ухвала від 24.06.2020) [3], а також на рішення Конституційного Суду України від 17.07.2018 № 6-пр/2018 [13] є некоректним та професійно невиваженим, позаяк зазначені акти роз'яснюють загальні положення та принципи, відповідно до яких при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ч. 3 ст. 22 Конституції України).

У свою чергу, суди мають у всіх випадках виходити з того, коли наступив (чи мав місце) той чи інший юридичний факт, тобто ті життєві обставини, з якими норми права пов'язують настання певних правових наслід-

ків – виникнення, зміни або припинення правових відносин [7, с. 240].

Знову ж таки, якщо брати за основу зміст і предмет позовних вимог осіб, які вважають, що мають право на відповідні доплати, які передбачені ст. 39 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», то правові відносини держави та вказаної категорії громадян при призначенні пенсії на пільгових умовах виникали для конкретно взятого суб'єкта з 1991 (часу прийняття даного закону) до 2015 р. р. (часу дії ст. 39 цього законодавчого акту) окремо, а тому надання доплат, що визначені ст. 39 вказаного Закону після призначення пенсії, має здійснюватись на загальних засадах, які закріплені у пенсійному законодавстві та у Порядку обчислення пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [14], який є конституційним і предметом розгляду в Конституційному Суді України не був.

Необхідність рішень судів з питань соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, полягає ще й у тому, що таким чином створено юридичну колізію (суперечність) [7, с. 276] та правову практику, завдяки якій грубо порушується принцип рівності перед законом інших категорій осіб, які мають статус постраждалих від Чорнобильської катастрофи (ст. 24 Конституції України). Так, якщо слідувати логікою зазначених судових рішень [6], то право на доплати, мова про які ведеться в ст. 39 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», мають також і ліквідатори аварії на Чорнобильській АЕС (ст. ст. 20, 21 цього законодавчого акту), враховуючи також, що вони певний час, як це передбачено ст. 39 Закону, проживали на територіях відповідного радіоактивного забруднення.

Проте, це не так, бо пенсії та доплати зазначеним категоріям постраждалих визначаються іншими нормами Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (ст. ст. 48-60), а також на загальних засадах, визначених, зокрема, у Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [15]. При цьому, як щодо пенсіонерів («чорнобильців»), так й інших видів пенсіонерів Пенсійний фонд України та його територіальні органи здійснюють ще й запобіжні заходи щодо недопущення нецільового та необґрунтованого використання коштів, виступаючи таким чином суб'єктом спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням [16, с. 148–150].

Крім того, діяльність органів Пенсійного фонду України ґрунтується й на відповідних принципах (ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»), пріоритетними з яких є законодавче визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та рівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат та виконання обов'язків стосовно сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які виступають додатковими засобами запобігання правопорушенням у зазначеній галузі суспільної діяльності [17, с. 118–124].

І, зрештою, для всіх органів державної влади (ст. 6 Конституції України) та їх посадових і службових осіб, включаючи суди та органи Пенсійного фонду України, основоположними при прийнятті та обґрунтуванні своїх рішень є принцип верховенства права, який закріплений в ст. 8 Основного закону нашої держави.

Більш того, у ст. 3 Статуту Ради Європи принцип верховенства права тлумачиться у більш широкому значенні – як «принцип правовладдя» (анг. «Rule of Law») [18], що варто враховувати органам державної влади України (як члена РС) при прийнятті відповідних рішень та у правозастосовній практиці.

Як з цього приводу, шляхом узагальнення нормативно-правових принципів РС, ЄС та теоретичних підходів, зробив правильний висновок С. Головатий, принцип верховенства права (правосуддя) має включати у себе такі системоутворюючі, взаємодіючі та взаємозв'язані структурні елементи, як:

1) законність, включаючи прозору, з'ясовану (пояснену) та демократичну процедуру надання юридичної сили актам права;

2) юридична визначеність (чого, зокрема, немає в ст. 39 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи») (наприклад, що поняття «особи, які проживають (працюють) у зоні відчуження: постійно чи тимчасово; який період часу має визначати юридичний факт проживання; які категорії постраждалих до цих громадян відносяться, тощо);

3) заборона свавілля (що, як видається, сьогодні вчиняють суди у своїх рішеннях з питань «пенсіонерів-чорнобильців» [2];

4) доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю;

5) дотримання людських прав;

6) недискримінація та рівність перед приписами права [19, с. 16].

Без сумніву, тільки при такій правовій позиції судів при здійсненні правосуддя в Україні належним чином буде забезпечено соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також реалізовано у відповідності з чинним законодавством відповідні повноваження Пенсійного фонду України, у тому числі як суб'єкта запобігання правопорушенням [20, с. 42-46].

Висновок. Таким чином, результати проведеного у цій науковій статті аналізу дозволяє констатувати, що приймаючи необґрунтовані та з перевищенням своїх повноважень рішення, суди не тільки дестабілізують та дезорганізують правозастосовчу практику діяльності інших органів державної влади України, але й створюють суспільно небезпечні прецеденти, які посягають на фінансову та бюджетну стабільність нашої держави.

Виходячи з цього, у ситуації, що склалась у судовій практиці з питань захисту прав громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, логічно було б здійснити наступні заходи:

1. Пенсійному фонду України, відповідно до вимог чинного КАС України звернутись у Верховний Суд України щодо перегляду з зв'язку з нововиявленими обставинами рішень місцевих судів з питань, що стосуються призначення передбачених ст. 39 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», пенсій та доплат для відповідних категорій пенсіонерів.

2. У спеціальній постанові Верховного Суду України роз'яснити порядок дій місцевих та інших судів у випадках, коли виникають питання щодо відповідності Конституції України законів та інших нормативно-правових актів.

3. Верховному Суду України підготувати відповідне подання щодо офіційного тлумачення Конституційним Судом України відповідності їй Порядку обчислення пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1210.

4. Пенсійному фонду України роз'яснити територіальним органам, що відповідно до положень КАС України вони вправі звертатись у суди, які постановили рішення, з питаннями щодо відстрочки виконання даного акту або порядку їх виконання у сенсі витраченої частини Державного бюджету на відповідні цільові програми (ст. ст. 5, 44, 254, ч. 3 ст. 370, 380, ін. КАС).

ЛІТЕРАТУРА

1. Про судоустрій і статус суддів : закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>
2. Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 12.03.2021 справа № 140/239/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
3. Висновок Великої Палати Верховного Суду : постанова від 18.03.2020 у зразковій справі № 240/4937/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88952401>
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25.01.2012 № 3-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#Text>
5. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991 № 796-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>
6. Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 30.06.2022 справа № 140/3962/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
7. Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
9. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : постанова Пленуму Верховного Суду України від 11.1996 № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах* / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 136–141.
10. Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль І. М. Загальна теорія держави і права : підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. М. С. Кельмана. Тернопіль : ТОВ «Тернограф», 2018. 804 с.
11. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>
12. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 2-7, 12 та 14 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 17.07.2018 № 6-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-18#Text>
14. Порядок обчислення пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1210. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>
15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>
16. Дучимінська Л. М. Про деякі змістовні елементи діяльності Пенсійного фонду України як суб'єкта запобігання злочинам. *Jurnal juridic national: teorie i practical* 2019. № 6(40). С. 148–150.
17. Дучимінська Л. М. Принципи діяльності Пенсійного фонду України як суб'єкта запобігання злочинам. *Вісник пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 1(7). С. 118–124.
18. Статут Ради Європи : набув чинності для України 09.11.1995. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>
19. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). *Доповідь про правовладдя* : довідкове видання. Київ-Вашингтон : USAID, 2019. 91 с.
20. Дучимінська Л. М. Роль і місце Пенсійного фонду України у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. 3 №(80). С. 42–46.